

Szövegről az oktatásban és tudományban
Tuba Márta: „Cégére egy tündér” Szövegtípusok az oktatásban
és a kutatásban. IKU Kft. Budapest, 2022.

H. TOMESZ TÍMEA

egyetemi docens

Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi és Művészeti Kar

Mozgóképművészeti és Kommunikációs Intézet

tomesztim@gmail.com

TíMEA H. Tomesz: About the Text in Education and Science

Márta Tuba: „Cégére egy tündér” Szövegtípusok az oktatásban és a kutatásban (”A Fairy for your Company” Text Types in Education and Research)

A szövegek, kommunikációs üzenetek tapasztalataink, ismeretszerzésünk legfontosabb forrásai. Kommunikatív cselekedetekhez köthetők, hiszen mindennapi diskurzusaink során szövegeket alkotunk, s azok megértésére törekszünk. A szövegről való tudás, a különböző szövegek helyes értelmezése éppen ezért elengedhetetlen. A szövegalkotás, szövegértés fejlesztését a Nat is kiemelten kezeli, hiszen feltétele az összetett, elvont gondolkodási műveletek elsajátításának, valamint a többi tantárgy tanulásának, végső soron pedig a társadalmi beilleszkedésnek és a mindennapi boldogulásnak (Nat 2020: 302).

A szövegről való ismeretek szélesítését segítő céllal jelent meg 2022-ben „Cégére egy tündér” Szövegtípusok az oktatásban és a kutatásban címmel, az IKU-monográfiák 9. számaként Tuba Márta válogatott tanulmányokból álló kötete. A Gazdag Erzsébet-idézet címként viselő kiadványt elsősorban magyartanároknak ajánlja a szerző a szövegtani és stilisztikai témájú tanórákhoz, a tankönyvi tartalom tudományos kiegészítéseként, valamint módszertani segédletként. A munka három nagyobb fejezetbe rendezve tartalmazza a szerző 1995 és 2022 között megjelent szövegnyelvészeti írásait.

Ahogy a bevezetőben is megfogalmazza, a szövegek vizsgálata, a különböző szövegtípusok – kiemelten pedig a mese – nyelvészeti leírása pályája kezdete óta meghatározza Tuba Márta tudományos érdeklődését, kíséri középiskolai és egyetemi oktatói munkáját. A kötet tehát eddigi tudományos és oktatói tevékenységének szintézisét is adja.

A könyv struktúrája jól megtervezett, ezáltal gondolatmenete követhető. A tágabb elméleti keretbe helyezhető témákat (szövegtipológia, egyes szövegtípusok leírása) bemutató első fejezetet két, speciálisabb terület (a mese mint szövegtípus, a szöveg stilisztikája) bemutatása követi. A tárgyalt témák,

bemutatott szövegtípusok jól kapcsolódnak a közoktatási tankönyvekben szereplő és a diákok érdeklődéséhez is jól illeszkedő szövegfajtákhoz.

Az első, *Szövegtípusok* fejezet tanulmányai elbeszélő, leíró és meggyőző szövegtípusok vizsgálati lehetőségeit mutatja be (vö. Balázs 1994, 2007). A témák feldolgozása kifejezetten didaktikai céloknak alárendelt, hiszen jogyakorlatokkal illusztrálja a szerző, miként lehet a tanuló motivációját és bevonódását növelve, a felismertetés módszerét alkalmazva a szövegtípusok azonosításának, az egyes szövegtípusok összehasonlításának készségét fejleszteni. A *Szövegfajták felismerése és előállítása kreatív-produktív módszerrel* c. tanulmány a Petőfi S. János szemiotikai szövegelméletén (Petőfi S. 1991: 42–44) alapuló módszert alkalmazza a mese műfaji sajátosságainak feltárása, felismertetésére. Teszi ezt különböző elbeszélő szövegfajták – mese, novella, ételrecept – összehasonlítására alapozva. A szemléltetett tanóra munkaformája a különböző kommunikációs készségek – együttműködés, konfliktuskezelés, bemutatás – fejlesztésére is kiválóan alkalmas csoportmunka (Balázs 2015, H. Tomesz 2019,). A következő tanulmányban bemutatott témafeldolgozás szintén a felismertetés gyakorlatán alapul. Első sorban a humort alkalmazza motivációként, hiszen egy olyan szöveget választ a feldolgozáshoz, ami a mese szövegjellemzőit mutatja, ugyanakkor a történet szereplői különböző reklámok termékei. A feldolgozás – az egyes szövegtípusjegyeken túl – kiválóan rávilágít a szerzői szándék azonosságaira és különbözőségeire. A *Tájak, korok, múzeumok – a leíró szövegtípus tanítása* c. írásában a szerző már a szövegalkotói készség fejlesztési lehetőségeinek bemutatására helyezi a hangsúlyt. A tanulmányban leírtakazért is nagyon hasznosak, mert a tantárgyköziiség megvalósítási lehetőségeit is jól illusztrálják. A fejezet utolsó munkája az intertextualitást helyezi a fókuszba, három Gárdonyi-regényt, valamint azok filmváltozatát alapul véve világít rá, hogyan rendeződnek hálózatba az egyes szövegek és műfajok. A témafeldolgozás távolról még a médiatudatosság fejlesztéséhez (Sziájtó 2013) is jó alapot adhat, hiszen bár az egyes szövegek, szövegkategóriák sosem egymástól függetlenül léteztek (alkotásuk és befogadásuk, megértésük is lényegében elválaszthatatlan más szövegekkel való összehasonlításuktól), az egymásbakapcsoltság azonban az újmédia felületein válik uralkodó strukturáló elvvé (H. Tomesz 2020, Balázs 2023).

A következő – legterjedelmesebb – fejezet a mese mint szövegtípus leírását kínálja. A mese ősi műfaja a társas megismerés egyik alapkategóriájának tekinthető (Simon 2017), gyermekek esetében a valóság megismerésének fontos eszköze, a szocializációban betöltött szerepe lényegében megkérdőjelezhetetlen. Tuba Márta ide kapcsolódó tanulmányai pedig arra is rávilágítanak, hogy fontos funkciója lehet a meséknek a középiskolások kompetenciafejlesztésében is. A *jávorfaj, avagy a mesei kevert műfajúság nyelvi mutatói* c. tanulmány a szövegmondatok grammatikai szerkezetét és jelentését, az egyszerű

koreferenciális láncok időbeli kapcsolódását mutatja be jól áttekinthető formában. A második tanulmányban bemutatott témafeldolgozásnak a folklóriskatikából ismert, ún. aktáns modell szolgál keretül, s az egész szövegvilág értelemhálózatára fókuszál. A tündérmese szövegtípusának jellemzőit veszi számba. A szerző a feldolgozás során figyelembe veszi a szöveg alkotásának és befogadásának kontextuális tényezőit is. A tanulmány célja ezúttal nem egy jógyakorlat bemutatása, hanem a tündérmese jellemzőinek tanításához kapcsolódó elméleti szintetizálás.

A következő – *Mesei kellékek érvényesülése és módosulása Tamási Áron Szerencsés Gyurka című elbeszélésében* c. – tanulmány érettségiző diákok szövegtani kompetenciájának felmérési eredményét mutatja be. Tuba Márta a Tamási-elbeszélés diákok által leírt szövegjellemzőit a prototipikus mese, valamint a tündérmese jellemzőivel veti össze, majd megfogalmazza a mese szövegtípusának tanítására vonatkozó javaslatait. A *tündérmese titkaiban* a szerző innovatív megfigyelési-elemzési szempontot kínál, hiszen arra kíváncsi, hogy milyen hasonlóságok fedezhetők fel a mese, illetve egy tőle elsőre távoleső műfaj, a bűnügyi elbeszélés között. A tanulmány konklúziója, hogy amennyiben a károkozásfunkciót a gyilkosság tölti be, a megjelölés-felismerés-leleplezés funkciókat pedig a hős nyomozásaiként értelmezzük, lehetséges a tündérmese krimiszerű olvasata. A fejezet utolsó tanulmánya Szabó T. Anna *A fűszermadár* c. meseregényét vizsgálja funkcionális szövegnyelvészeti keretben. Saját elemzői elvárásait összeveti a műhöz kapcsolódó olvasói blogokban megjelenő észrevételekkel is, s megállapítja, hogy Szabó T. Anna elbeszélése nem prototipikus mese, az állandóan változó főszereplő megújítja a mese szövegtípusát.

A kötet zárófejezetének tanulmányai a szövegek stílusesszközeit tárgyalják. Az első, rövidke írásában egy Kazinczy-verseny felkészülési folyamatába enged betekintést a szerző. Amellett érvel, hogy a kifejező olvasáshoz elengedhetetlen a szöveghez stílust társítani, hisz ez az, ami lehetővé teszi, hogy az alkotó szándékát reprodukálni tudjuk. A *Mikszáth Aranyt olvas* c. tanulmány összehasonlító elemzése *A jó palócoknak*, valamint Arany kései parasztsballádáinak. Tanulsága szerint a Mikszáth-novella legfontosabb értelemösszetevője a rájátszás poétikai eljárása. A következő cikk a szerelem kognitív metaforáit gyűjti össze Petőfi Sándor verseiben, a kötet záródolgozata pedig egy Margaret Atwood-regény stilisztikai elemzését adja.

A szövegtani kompetencia, kifejezetten pedig a szövegértés fejlesztése kiemelt cél a pedagógiában. S a témához kapcsolódó elméleti írások, gyakorlókönyvek kínálata ugyan széles, Tuba Márta kötete mégis hiánypótlónak tekinthető, hiszen a benne közölt tanulmányok témabemutatása a fejlesztési célokhoz igazadó, módszertani megalapozottságú, konkrét jógyakorlatokat leíró (amikből pedig sosem elég).

(Tuba Márta: „Cégére egy tündér” Szövegtípusok az oktatásban és a kutatásban. IKU Kft. Budapest, 2022.)

Felhasznált irodalom

- Balázs Géza 1994. Szövegtani gyakorlatok, vázlatok és tanulmányok. ELTE, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Balázs Géza 2007. Szövegantropológia. Szövegek többirányú megközelítése. Berzsenyi Dániel Főiskola, Szombathely, Inter Kultúra-, Nyelv- és Médiakutató Kht., Budapest.
- Balázs Géza 2023. Újmédia-kislexikon. IKU-Tár 22. IKU, Budapest.
- Balázs László 2015. A Z generáció fejlesztésének lehetőségei – alternatív módszerek a közoktatásban. Anyanyelv-pedagógia, VIII. évfolyam 1. szám. <https://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=594>
- H. Tomesz Tímea 2019. Kommunikációs tudástranszfer és készségfejlesztés. Filológia.hu. 1–2. szám. 56–67. http://www.filologia.hu/images/media/filologia_2019_1-2.pdf
- H. Tomesz Tímea 2020. Sportesemények a médiaszövegek hálózatában. In: Hálózat kutatás – Hálózatok a nyelvben. szerk. Balázs Géza – Imrényi András – Simon Géza. Magyar Szemiotikai Társaság, Budapest.
- Nat 2020. Magyar Közlöny 2020/17
- Petőfi S. János 1991. A szövegszignifikáció aspektusai és azok szemiotikai textológiai megközelítése. A humán kommunikáció szemiotikai elmélete felé. In: *Szemiotikai szövegtan 2. A magyar szövegtani kutatás irodalmából (Első rész)*, szerk. Petőfi S. János és Békési Imre. JGYTF Kiadó. Szeged.
- Szűjártó Imre 2013. A médiatudatosság fejlesztése. Megoldások, módszerek és modellek. In: *A tanárképzés jövőjéről*. szerk. Horváth H. Attila, Pálvölgyi Krisztián, Bodnár Éva, Sass Judit. OFI Budapest.